

კორონომიკური კრიზისის გავლენები საქართველოსთვის

მერაბ კაკულია

პროფესორი

საქართველოს საზოგადოებრივ

საქმეთა ინსტიტუტი (GIIPA)

merab.kakulia@gmail.com

კაცობრიობა არაერთხელ ყოფილა ეკონომიკური კრიზისების მოწმე, რომელთაგანაც განსაკუთრებით გამოირჩევა 1929-1933 წლების დიდი დეპრესია და 2008-2009 წლების დიდი რეცესია, მაგრამ მსოფლიო ეკონომიკა არასდროს მდგარა ისეთი მასშტაბური გამოწვევის წინაშე, როგორც დღეს. კორონომიკური* კრიზისი არ არის არც ციკლური და არც სტრუქტურული

---

* კორონომიკა - ეს არის ეკონომიკა კორონავირუსის პანდემიის ტყვეობაში. ცნება შემოიტანა შრილანკელმა პროფესორმა აჯით და ოლვისმა (Ajith De Alwis).

ეკონომიკური მოვლენა, იგი კორონავირუსის პანდემიით პროვოცირებული კრიზისია, რაც განაპირობებს კიდევ, მის სპეციფიკას.

ეს რომ ტიპური ეკონომიკური კრიზისი იყოს, საკმარისი იქნებოდა სახელმწიფოს მხრიდან მოთხოვნის მასშტაბური სტიმულირება, მათ შორის შინამეურნეობათა წახალისება უფრო მეტი ხარჯების გასაწევად (Rogoff, 2020). ამჯერად, საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის დაცვის ამოცანიდან გამომდინარე, სახელმწიფოები აიძულებენ ადამიანებს შინაიზოლაციის რეჟიმში იცხოვრონ, რაც:

- ზრდის უმუშევრობას, ანუ ზღუდავს შინამეურნეობების მიერ შემოსავლის გენერირების უნარს;

- აძლიერებს უარყოფით მოლოდინებს და შინამეურნეობათა მომჭირნეობას.

იმავედროულად, ადამიანების ეკონომიკური ქმედუნარიანობის შეზღუდვა წარმოშობს **მიწოდების უძლიერეს შოკსაც**, რაც გამოიხატება:

- ეკონომიკის დარგების უმეტესობის მთლიანად ან ნაწილობრივ პარალიზებაში;

- მიწოდების ლოკალური და გლობალური ჯაჭვების წყვეტაში.

შეიძლება ითქვას, რომ საქმე გვაქვს კოლოსალურ გლობალურ კრიზისთან, რომლის დროსაც მოთხოვნისა და მიწოდების შოკები მთელ მსოფლიოში სინქრონულად ეხლართება ერთმანეთს, რაც მკვეთრად ზრდის კრიზისის კუმულატურ ეფექტს.

მიუხედავად იმისა, რომ კორონავირუსის პანდემია ჯერ არ დასრულებულა და მისი ყველა ეკონომიკური შედეგი ჯერ არ დამდგარა, **უკვე შეიძლება მსჯელობა კორონომიკური კრიზისის გაკვეთილებზე, რომელიც დღის წესრიგში აყენებს ქვეყნის განვითარების მოდელის სრულყოფის/ცვლილების აუცილებლობას.**

შინამეურნეობათა მოხმარების პარალიზება

კორონომიკურმა კრიზისმა მკვეთრად შეამცირა შინამეურნეობათა მიერ საქონლისა და მომსახურების შეძენა, რაც განსაკუთრებით მკაფიოდ გამოვლინდა უპირატესად მოხმარებაზე ორიენტირებულ ეკონომიკებში, მათ შორის დ საქართველოში*. შინამეურნეობათა მოხმარება 2010-2015 წლებში საშუალოდ მთლიანი შიგა პროდუქტის 76,7%-ს შეადგენდა, მომდევნო წლებში ამ მაჩვენებელმა საგრძნობლად იკლო - მშპ-ის 67%-დე (2019), თუმცა, ის ჯერ კიდევ მაღალია. ევროზონის ქვეყნებში აღნიშნული მაჩვენებელი 53%-ს არ აღემატება, საშუალოდ მსოფლიოში კი - 60%-ს (TheGlobalEconomy.Com, 2018).

მოხმარების პარალიზება გამოიწვია ვაჭრობისა და მომსახურების სფეროს ობიექტების დიდი უმრავლესობის დაკეტვამ და სამუშაო ადგი-

* საქართველოში მომხმარებლური ეკონომიკის მოდელის შესახებ უფრო ვრცლად იხ.: (Papava, 2015).

ლების მასობრივმა დაკარგვამ ქვეყნის ეკონომიკის თითქმის ყველა სექტორში. შესაბამის მონაცემთა ანალიზი გვაჩვენებს, რომ უმუშევრობის დონე კორონომიკური კრიზისის შედეგად შესაძლოა, სულ ცოტა, გაორმაგდეს. თუ გავითვალისწინებთ, რომ შინამეურნეობათა დანაზოგები საქართველოში ერთობ მწირია, ადვილი წარმოსადგენია თუ რამდენად შესუსტდა მოსახლეობის მყიდველობითი უნარი. ამასთან, საქართველოში არ მოქმედებს ისეთი ავტომატური მაკრო სტაბილიზატორი, როგორცაა უმუშევართა დაზღვევა, რომლის გაფართოებას კორონომიკური კრიზისის პირობებში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ნობელიანტი ეკონომისტი პოლ კრუგმანი (Krugman, 2020).

საქართველოს მთავრობამ გადანყვიტა ელექტროენერჯისა და ბუნებრივი აირის მოხმარების საფასურის ანაზღაურების გარდა, თითოეულ უმუშევარს, ვინც ადრე დაქირავებით იყო დასაქმებული, 6 თვის განმავლობაში თვეში 200 ლარი გადაუხადოს, რაც ერთი შრომისუნარიანი ადამიანის საარსებო მინიმუმის ტოლია, თუმცა, 6-ჯერ და მეტად ნაკლებია კრიზისამდე დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალოთვიურ ნომინალურ ხელფასზე. რაც შეეხება სამუშაოდაკარგულ თვითდასაქმებულებს, რომლებიც კრიზისამდე დასაქმებულთა ნახევარს შეადგენდნენ, ისინი ერთჯერადად 300 ლარს მიიღებენ. ცხადია, ეს მხოლოდ უმნიშვნელოდ თუ გაზრდის სამომხმარებლო ხარჯებს.

დადგა დრო, საქართველოშიც ამოქმედდეს უმუშევართა დაზღვევის სისტემა, რაც საშუალებას მისცემს შინამეურნეობებს რამდენადმე მაინც გაუმკლავდნენ ნებისმიერი ტიპის კრიზისის დარტყმებს. **სტრატეგიულ ამოცანად კი უნდა დაისახოს მომხმარებლური ეკონომიკის მოდელიდან უპირატესად მწარმოებლური ეკონომიკის მოდელზე თანმიმდევრული გადასვლა.**

შრომითი მიგრანტების ფულადი გზავნილების ნაკადების დაშრეტა

საქართველოს უპირატესად მომხმარებლური ეკონომიკის ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელია დამოკიდებულება უცხოეთიდან შრომითი მიგრანტების ფულად გზავნილებზე, რისი მოცულობაც ქვეყნის მშპ-ის 10%-ს აღწევს (2019). წარსულში, ფულადი გზავნილები მათზე დამოკიდებულ ქვეყნებში, ანტიციკლურ როლს ასრულებდა, რადგანაც კრიზისის დროს მიგრანტები თავიანთ ქვეყნებში, როგორც წესი, მეტ ფულს რიცხავდნენ. ახლა, როდესაც კორონომიკური კრიზისი თითქმის ყველა ქვეყანას მოიცავს, ფულად გზავნილებზე დამოკიდებულების მაღალი ხარისხი, პირიქით, კრიზისის გაღრმავების ფაქტორად იქცა.

ამას ემატება, ნავთობზე მსოფლიო ფასების უპრეცედენტო ვარდნა, რაც ნავთობის ექსპორტიორი ქვეყნებიდან (მაგალითად, რუსეთიდან) ფუ-

ლად გზავნილებზე დამოკიდებულ ეკონომიკებს, რომელთაც საქართველოც მიეკუთვნება, კიდევ უფრო მეტ ზიანს აყენებს (The World Bank, 2020b). საქართველოს შემთხვევაში, ვითარებას ისიც ამწვავებს, რომ პანდემიამ ძლიერი დარტყმა მიაყენა აგრეთვე ფულადი გზავნილების სხვა ძირითად დონორ ქვეყნებს (მაგალითად, აშშ-ს, იტალიას და სხვ). საერთო ანგარიშით, 2020 წლის აპრილში წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით, ფულადი გზავნილების ნაკადი 42,3%-ით შემცირდა, მათ შორის რუსეთიდან - 2,6-ჯერ, აშშ-დან 33%-ით, იტალიიდან - 27%-ით, საბერძნეთიდან - 37%-ით. ამგვარი დინამიკა მნიშვნელოვნად ზღუდავს შინამეურნეობათა სამომხმარებლო ხარჯებს და ართულებს კრიზისიდან გამოსვლას.

გრძელვადიან პერიოდში მიზანშეწონილია გადაიდგას ნაბიჯები ფულად გზავნილებზე ქვეყნის ეკონომიკის დამოკიდებულების შემცირების მიმართულებით, რაც ძირითადად ეკონომიკის რეალური სექტორის განვითარებისა და ექსპორტის ზრდის საფუძველზე შეიძლება მოხდეს. ნიშანდობლივია, რომ, მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, მეზობელ სომხეთში ფულად გზავნილებზე დამოკიდებულება 2004-2018 წლებში მშპ-ის 22%-დან 12%-დე შემცირდა, მაშინ როდესაც საქართველოში - 7%-დან 11,5%-დე გაიზარდა (The World Bank, 2018).

მომსახურების ეკონომიკის სუსტი მედეგობა

კორონავირუსის პანდემიამ განსაკუთრებით ძლიერი დარტყმა მომსახურების სექტორს (ტურისტული ინდუსტრია, ტრანსპორტი, ვაჭრობა, უძრავი ქონებით ოპერაციები და სხვა) მიაყენა, რომლის წილი საქართველოს ეკონომიკაში, საქსტატის მონაცემების მიხედვით, 74%-ს აღწევს (2019), რაც მნიშვნელოვნად აღემატება მაღალგანვითარებული ინდუსტრიული ქვეყნების შესაბამის საშუალო მაჩვენებელს. უნდა აღინიშნოს, რომ მომსახურების სექტორის სიდიდე საქართველოში არ არის ინდუსტრიული განვითარების შედეგი, ისე როგორც ეს ქვეყნების დასახელებულ ჯგუფშია.

გარეშე შოკების მიმართ მომსახურების სფეროს ძალიან მაღალი სენსიტიურობიდან გამომდინარე, ქვეყნის განვითარების დღის წესრიგში დგება **ეკონომიკის რეალური სექტორის (მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, მშენებლობა, ენერჯეტიკა) სწრაფი განვითარების ხარჯზე მომსახურების სექტორზე დამოკიდებულების შემცირების სტრატეგიული ამოცანა.**

კორონომიკურმა კრიზისმა ყველაზე მეტად ტურისტული ინდუსტრია დააზარალა. უშუალოდ ტურიზმზე საქართველოს ეკონომიკის დაახლოებით 8% მოდის, მაგრამ მასთან დაკავშირებული სხვა ეკონომიკური აქტივობის გათვალისწინებით, ტურიზმის წილი ქვეყნის მშპ-ში 26,3%-ს აღწევს (World Travel & Tourism Council, 2020b). ეს იმას ნიშნავს, რომ ტურიზმს ძალიან მაღალი მულტიპლიკაციური ეფექტი აქვს. ევროკავშირის ქვეყნების ანალოგიური საშუალო მაჩვენებელი მხოლოდ 10%-ს შეადგენს (World Travel & Tourism Council, 2020a). შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკა

ზედმეტადაა დამოკიდებული ტურიზმზე, რაც სერიოზულ რისკს ქმნის განვითარებისთვის. აქედან გამომდინარე, პოსტკრიზისულ პერიოდში, სანამ გლობალური ტურისტული ინდუსტრია აღდგება, **მიზანშეწონილია ტურიზმის ექსტენსიური განვითარების მოდელიდან ინტენსიური განვითარების მოდელზე გადასვლა,** რაც იმას ნიშნავს, რომ საშუალოვადიან პერიოდში ახალი ტურისტული სიმძლავრეების მწყობრში შეყვანის ნაცვლად, უნდა მოხდეს არსებულის მაქსიმალურად ათვისება (მათ შორის შიგა ტურიზმის ხელშეწყობის გზით), და მისი მიწოდების უპირატესად ადგილობრივ ჯაჭვში ინტეგრაცია (სურსათის წარმოება-ტურიზმი).

იმპორტის ჯაჭვის რღვევა

კორონავირუსის პანდემიამ გამოიწვია მიწოდების გლობალური ჯაჭვების რღვევა, რაც, ერთი მხრივ, მომწოდებელ სანარმოთა პარალიზებით იყო გამოწვეული (Oxford Business Group, 2020), ხოლო მეორე მხრივ, 80-ზე მეტი ქვეყნის მთავრობის გადაწყვეტილებით ექსპორტზე შეზღუდვების დაწესების შესახებ. ეს შეზღუდვები ძირითადად პანდემიისგან დაცვის საშუალებებს, სამედიცინო ტექნიკასა და მედიკამენტებს მოიცავდა (Aatreya, 2020), თუმცა, რამდენიმე ქვეყანამ, სასურსათო უსაფრთხოების მოტივით, სურსათის ცალკეულ სახეობათა ექსპორტიც შეზღუდა (Schmidhuber, Pound, Qiao, 2020). ყოველივე ამან სერიოზული პრობლემები შექმნა კორონომიკური კრიზისის მართვის პროცესში.

მიუხედავად იმისა, რომ სურსათის ძირითად სახეობებზე მსოფლიო ფასები არ გაზრდილა, კორონავირუსის პანდემიამ სერიოზული დარტყმა მიაყენა სურსათის საერთაშორისო მიწოდებათა ჯაჭვს, რაც გამოწვეულია, ერთი მხრივ, ლოჯისტიკური შეზღუდვებით, ხოლო მეორე მხრივ, აგრარული სფეროს შრომატევად დარგებში სეზონური სამუშაო ძალის დეფიციტით. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ხილის, ბოსტნეულის, ხორცისა და რძის სექტორები (The World Bank, 2020a). ასეთ ფონზე სულ უფრო მეტად იზრდება ქვეყნების სასურსათო უსაფრთხოების რისკი (Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), 2020).

სურსათის მოხმარება საქართველოში შინამეურნეობათა მოხმარების 28%-ს შეადგენს, სურსათის იმპორტი კი მთლიანი იმპორტის (რეექსპორტისთვის განკუთვნილი იმპორტის გარეშე) 13,5%-ს. პანდემიის ან სხვა ტიპის გლობალური კრიზისების პირობებში საკვები პროდუქტებით ქვეყნის შეუფერხებელი მომარაგების აუცილებლობა (სასურსათო უსაფრთხოება) დღის წესრიგში კვლავ აყენებს **ძირითადი სასურსათო პროდუქტების ადგილობრივი წარმოების სტიმულირების ამოცანას.** ეს განსაკუთრებით იმ პროდუქციას ეხება, რომელშიც ქვეყნის თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი შედარებით დაბალია, თუმცა, არსებობს მისი წარმოების გაზრდის

მნიშვნელოვანი პოტენციალი (ხილი, ბოსტნეული, სიმინდი, ხორცი და ხორცპროდუქტები).

გარდა ამისა, დადგა დრო აღდგეს **ძირითადი სასურსათო პროდუქტების და საბაზისო სამედიცინო საშუალებების სტრატეგიული სახელმწიფო ან სახელმწიფოს მიერ რეგულირებული მარაგები (რეზერვები)**, რათა საქროების შემთხვევაში უზრუნველყოფილ იქნას ქვეყნის სასურსათო და სამედიცინო უსაფრთხოება.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ნაკადის მკვეთრი შესუსტება

კორონავირუსის პანდემიამ და მასთან დაკავშირებულმა გაურკვეველობამ არსებითად შეზღუდა უცხოელ ინვესტორთა რისკის „მადა“, რაც კაპიტალის საერთაშორისო მოძრაობის, კერძოდ, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (პუი-ების) ნაკადის კლებაში ვლინდება; და ეს მაშინ, როდესაც კრიზისამდე პუი-ები მშპ-ის 7%-ს აჭარბებდა და კაპიტალის მთლიანი ფორმირების მეოთხედს აღწევდა (2019). თიბისი კაპიტალის გუნდის პროგნოზით (საბაზო სცენარი), კორონაკრიზისის შედეგად, პუი-ები 2020 წელს, შესაძლოა 40%-ით შემცირდეს (Nadaraia, Bluashvili, Chachanidze, Kordzaia, 2020).

კრიზისულ პერიოდში უცხოური ინვესტიციების დანაკლისს ნაწილობრივ სახელმწიფოს კაპიტალური დანახარჯების მნიშვნელოვანი ზრდა (მაგალითად, ინფრასტრუქტურულ პროექტებში) გაანეიტრალებს, პოსტკრიზისულ პერიოდში კი, ამასთან ერთად, - **ადგილობრივი ინვესტიციების ნახალისება** ყველა საშუალებით, მათ შორის მთავრობის მიერ დაანონსებული საკრედიტო-საგარანტიო სქემის მეშვეობით. ამ კონტექსტში ძალიან მნიშვნელოვანია კაპიტალის ადგილობრივი ბაზრის განვითარება, რაც თავის მხრივ, შიდა დანახარჯების შექმნის ხელშემწყობი პოლიტიკის გატარებასაც მოითხოვს.

კორონომიკურმა კრიზისმა გამოააშკარავა ჩინეთის, როგორც გლობალური ინდუსტრიული ჰაბისა და ექსპორტიორის მიმართ, უცხოელ ინვესტორთა ნდობის დაქვეითება, რაც ამ ქვეყნის მიერ ექსპორტის შეზღუდვამ და მიწოდების საერთაშორისო ჯაჭვის ჩაშლამ გამოიწვია. ნიშანდობლივია, რომ ჟურნალ Fortune-ის მიერ შედგენილი 500 უმსხვილესის ტრანსნაციონალური კომპანიიდან 200 წარმოდგენილი იყო ჩინეთის ვუჰანის პროვინციაში, საიდანაც პანდემია დაიწყო (Deloitte, 2020). ამერიკულ, იაპონურ, სამხრეთკორეულ და სხვა ქვეყნების კომპანიებს გააქვთ თავიანთი საწარმოები ჩინეთიდან, რათა ჩამოაყალიბონ მიწოდების რეგიონული (მაგალითად, ჩრდილოეთ და სამხრეთ ამერიკული, ევროპული, აზიური და სხვა) კვანძები და არ იყვნენ კონცენტრირებული მიწოდების ერთ რომელიმე ინდუსტრიულ ჰაბში. აღნიშნულ კვანძებში განლაგდება,

როგორც ძირითადი მაკომპლექტებელი კომპონენტების საწარმოები, ისე მაკომპლექტებელი ნაწილებისა და საბოლოო პროდუქციის ბაზები (The Economist Intelligence Unit, 2020).

ასეთ ვითარებაში საქართველოს აქვს შანსი გახდეს ინდუსტრიის რედისლოკაციის ადგილი, ანუ მიწოდების ერთ-ერთი რეგიონული კვანძი. მით უმეტეს, რომ მას აქვს თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულებები ევროკავშირთან, იგივე ჩინეთთან და ბევრ სხვა ქვეყანასთან. გარდა ამისა, მზადდება ანალოგიური ხელშეკრულება აშშ-თანაც. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრომ უკვე შეადგინა 400-დე საერთაშორისო კომპანიის სია, რომელთა მიერაც ჩინეთში წარმოებული პროდუქცია ევროკავშირში მაღალი საბაჟო გადასახადით იბეგრება.

ქვეყნის განვითარებისთვის პრინციპული მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ შევძლოთ – არა მხოლოდ შედარებით დაბალტექნოლოგიური პროდუქციის (ტექსტილი, ფეხსაცმელი, სათამაშოები და სხვ.) მწარმოებელი კომპანიების მოზიდვა, რომელთაც არა აქვთ დამატებული ღირებულების შექმნის დიდი პოტენციალი, არამედ მაღალტექნოლოგიური კომპანიებიც, რომლებიც უშვებენ ქიმიური მრეწველობის (მათ შორის – ფარმაცევტიკის), მანქანათმშენებლობის (მათ შორის სამედიცინო დანიშნულების), კავშირგაბმულობის საშუალებების და ელექტრონიკის პროდუქციას. ეს ის დარგებია, რომელთაც დამატებული ღირებულების შექმნის დიდი პოტენციალი გააჩნიათ. რაც შეეხება მაღალტექნოლოგიური საწარმოებისათვის სამუშაო ძალის მომზადებას, აქ შეიძლება მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს სახელმწიფოს ჩართულობამ და კონსტრუქციულმა თანამშრომლობამ უცხოელ ინვესტორებთან, მათ შორის – საჭირო კვალიფიკაციის სამუშაო ძალის მომზადების დაფინანსების/თანადაფინანსების გზით, რისი პოლიტიკური ნებაც მთავრობამ უკვე გამოავლინა*.

საქონლის ექსპორტსა და რეექსპორტზე გლობალური მოთხოვნის შესუსტება

კორონავირუსის პანდემიამ დიდი დარტყმა მიაყენა საერთაშორისო ვაჭრობას. ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის (WTO) პროგნოზით, წლეულს საქონლით გლობალური ვაჭრობის მოცულობა, უკეთეს, 13%-ით, უარესში კი - 32%-ით დაეცემა (Azevêdo, 2020). ეს იმას ნიშნავს, რომ ეცემა გლობალური მოთხოვნა, მათ შორის ქართულ პროდუქციაზე. ამის ნიშნები უკვე სახეზეა: საქსტატის წინასწარი მონაცემებით, იანვარ-აპრილში ექსპორტის მოცულობა წლიურად 12%-ით შემცირდა. ამასთან, 10 წამყვანი საექსპორტო სასაქონლო ჯგუფიდან რვაში მნიშვნელოვანი კლება გამოვლინდა, განსაკუთრებით აღსანიშნავია ფეროშენადნობები, აზოტოვანი სა-

* მხედველობაში გვაქვს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების მინისტრის ნათია თურნავას განცხადება.

სუქები, ყურძნის ნატურალური ღვინოები, სამკურნალო საშუალებები, აგრეთვე ავტომობილების რეექსპორტი. რაც შეეხება უმსხვილეს საექსპორტო სასაქონლო კატეგორიას - სპილენძის მადნებსა და კონცენტრატებს, რომელთა გატანა მეტწილად ჩინეთში ხდება, იანვარ-აპრილში მათი ექსპორტის წლიური ზრდის მიუხედავად, საკუთრივ აპრილში წლიურმა კლებამ 5%-ს გადააჭარბა, მარტთან შედარებით კი 19%-ით დაეცა, რაც ამ ტიპის პროდუქციის ექსპორტის შემდგომი კლების რისკზე მიუთითებს. თიბისი კაპიტალის პროგნოზით (საბაზისო სცენარი), წლეულს ქართული ექსპორტი 25%-ით შემცირდება (Nadaraia, Bluashvili, Chachanidze, Kordzaia, 2020).

ამდენად, კორონომიკურმა კრიზისმა კიდევ ერთხელ აჩვენა **ქართული ექსპორტის დივერსიფიკაციის და მისი რესურსული ორიენტაციის შესუსტების საჭიროება**; და ეს მაშინ, როდესაც ქვეყანაში არ არსებობს ექსპორტის ხელშეწყობის მკაფიოდ ჩამოყალიბებული ქმედითი პოლიტიკა, რომლის შემუშავება პოსტკრიზისულ პერიოდში ამოქმედების მიზნით გადაუდებელ აუცილებლობას წარმოადგენს. ამ თვალსაზრისით, კორონავირუსის პანდემიის გამომ გლობალური ინდუსტრიის რეგიონული რელოკაციის პროცესი საქართველოს მნიშვნელოვან შესაძლებლობებს აძლევს.

ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის მკვეთრი მერყეობა

კორონავირუსის პანდემიამ გლობალურ სავალუტო ბაზარზე დიდი რყევები გამოიწვია, თუმცა ლარის კურსის მერყეობის დიაპაზონი ერთ-ერთი ყველაზე ღრმა აღმოჩნდა მსოფლიოში: მხოლოდ 10 დღის განმავლობაში (17-26 მარტი) ლარის კურსი 25%-ით დაეცა, როდესაც ჩვენი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების ვალუტებს ასეთი დევალვაცია ასეთ მოკლე ვადებში არ განუცდია. თუ გავითვალისწინებთ, რომ ამ დროსათვის კორონომიკის არც ერთი ზემოთ ჩამოთვლილი შედეგი, ტურისტული შემოსავლების კლების გარდა, არ იყო დამდგარი, შეიძლება ითქვას, რომ სავალუტო აჟიოტაჟი საქართველოში ძირითადად შექმნილი ვითარების არაადეკვატური აღქმით და მასობრივი ფსიქოზით იყო გამოწვეული.

უარყოფითი მოლოდინები იმანაც გაამძაფრა, რომ ეროვნულმა ბანკმა დაგვიანებული და საკმაოდ მოუქნელი საინტერვენციო ტაქტიკა გამოიყენა. ამის შესახებ საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ანგარიშშიც არის მითითებული: სსფ თვლის, რომ მაღალდოლარიზებულ ქვეყანაში, როგორც საქართველოა, ლარის კურსის ქარბი მერყეობა დამანგრეველი შეიძლება აღმოჩნდეს ფინანსური სტაბილურობისათვის. ამიტომ, ეროვნულმა ბანკმა განსაკუთრებულ შემთხვევებში დისკრეციულ ინტერვენციებს უნდა მიმართოს, რათა თავიდან აიცილოს ეროვნული ვალუტის კურსის დიდი მერყეობა (International Monetary Fund, 2020).

მოგვიანებით, ვითარება რამდენადმე გამოსწორდა, რასაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ეროვნული ბანკის ერთგვარმა მომსახურებამ,

კერძოდ, მისმა განცხადებამ სავალუტო ბაზარზე გაყიდვების გაზრდასთან დაკავშირებით, რაც ძირითადად კომერციული ბანკებისათვის უცხოური ვალუტის პირდაპირ, სვოპ ოპერაციების გზით, მიწოდებით მოხდება. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ნათელია, რომ **ასეთ არაორდინარულ ვითარებაში, ეროვნულ ბანკს მეტი სითამამე და კრეატიულობა მართებს უარყოფითი მოლოდინების გასანეიტრალებლად.** სავალუტო რეზერვების დაგროვება თვითმიზნად არ უნდა გადაიქცეს და მისი გამოყენება საგანგებო ვითარებაში სტანდარტულ სქემებს არ უნდა დაექვემდებაროს, მით უმეტეს, რომ ქვეყანამ დიდი საერთაშორისო ფინანსური დახმარება მიიღო, რაც მეტი საინტერვენციო აქტივობის საშუალებას იძლევა.

სამომხმარებლო ფასების ზრდა

როგორც უკვე აღინიშნა, კორონომიკური კრიზისისთვის დამახასიათებელია მოთხოვნის და მიწოდების შოკების ურთიერთგადახლართვა. თუ მოთხოვნის ვარდნა ფასების კლების მიმართულებით მოქმედებს, მიწოდების შიგა და საერთაშორისო ჯაჭვების რღვევა ფასებს ზრდისკენ უბიძგებს. ამდენად, **ინფლაციაზე კორონავირუსის პანდემიის გავლენა არაერთგვაროვანია და იმაზეა დამოკიდებული – მოთხოვნის შოკის ეფექტი გადანონის, თუ მიწოდების.** თუ მიმდინარე წლის მარტში წინა თვესთან შედარებით წლიური ინფლაციის ტემპმა იკლო, აპრილში ის არსებითად გაიზარდა და თითქმის 7%-ს გაუტოლდა (ინფლაციის მიზნობრივ მაჩვენებელზე 4%-ით მეტი).

კორონომიკური კრიზისის გაღრმავების პირობებში (2020 წლის აპრილი) **მოთხოვნა შემცირდა, თუმცა მოხდა მისი ფოკუსირება პირველადი მოხმარების საქონელზე, ძირითადად სურსათსა და საყოფაცხოვრებო ნივთებზე.** სურსათზე ფასები 16%-ით გაიზარდა, საყოფაცხოვრებო ნივთებზე კი - თითქმის 10%-ით. სურსათის წვლილმა სამომხმარებლო ფასების საერთო დონის ზრდაში 5 პროცენტული პუნქტი შეადგინა, როდესაც დანარჩენი 11 სასაქონლო ჯგუფიდან 0,6 პროცენტულ პუნქტზე მეტი წვლილი არცერთს არ ჰქონია. ფასებიც ამ ჯგუფებში, გარდა საყოფაცხოვრებო ნივთებისა, მცირედ გაიზარდა ან შემცირდა (4 ჯგუფში დეფლაცია აღინიშნა).

ფასების მატებაზე სერიოზული გავლენა იქონია ლარის გაცვლითი კურსის მკვეთრმა ვარდნამ მარტის ბოლოს, რაც უფრო აპრილის ფასებში აისახა.

და მაინც, **ინფლაციის ამჟამინდელ დონეზე მიწოდების შოკის გავლენა უფრო მკაფიოდ გამოჩნდა, მათ შორის – სურსათის მიწოდების სფეროში.** ნიშანდობლივია, რომ განსაკუთრებით გაძვირდა ხილი და ყურძენი (45,4%-ით), რძე, ყველი და კვერცხი (23,2%-ით), შაქარი, ჯემი და სხვა ტკბილეული (16,9%-ით). აღსანიშნავია ისიც, რომ 1 800 ობიექტიდან, რო-

მელთაც საქსტატის მიერ ფასების რეგისტრაცია მოიცავს, 1150, საგანგებო მდგომარეობის გამო, არ ფუნქციონირებდა (საქსტატი, 2020).

მიზნობრივზე ბევრად უფრო მაღალი ინფლაციის მიუხედავად, სუსტი მოთხოვნის ფონზე შესაძლებელი გახდა ეროვნული ბანკის პოლიტიკის განაკვეთის 50 საბაზისო პუნქტით დანევა. რამდენადაც მიწოდების შოკის მიმართ მონეტარული პოლიტიკის ინსტრუმენტების გამოყენება ნაკლებად ეფექტიანია, ასეთ ვითარებაში სავსებით შესაძლებელია მონეტარული პოლიტიკის შემდგომი ზომიერი შერბილება, რაც პანდემიიდან გამოსვლის კვალობაზე, ხელს შეუწყობს ეკონომიკის ეტაპობრივ გამოცოცხლებას. კორონომიკური ინფლაციის შემთხვევა კიდევ ერთი დადასტურებაა (Papava, 2020) იმისა, რომ ინფლაციის თარგეთირების რეჟიმი (Inflation targeting) ყოველთვის ეფექტიანი არ არის და მისი რელევანტურობა მცირე ზომის ღია ეკონომიკისთვის, როგორც საქართველოა, ბევრ კითხვას ბადებს.

თუ ყოველივე ზემოთქმულს შევაჯამებთ, შეიძლება ითქვას, რომ კორონომიკურმა კრიზისმა მკაფიოდ გამოავლინა საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პარადიგმის სისუსტეები და ხაზი გაუსვა მათი გადალახვის აუცილებლობას. მომხმარებლური ეკონომიკის მოდელის შეცვლა, მომსახურების ეკონომიკაზე, უწინარეს ყოვლისა, ტურიზმზე ქარბი დამოკიდებულების შემცირება, შრომითი მიგრანტების ფულადი გზავნილების როლის შესუსტება, იმპორტზე დამოკიდებულების შემცირება და ექსპორტის დივერსიფიკაცია მისი მხარდაჭერის ქმედითი ინსტრუმენტების საშუალებით, გლობალური ინდუსტრიის რელოკაციის მიმდინარე ტენდენციის გამოყენება პუიდეების ნაკადის გასაზრდელად - ყველაფერი ეს მიუთითებს **ქვეყნის რეინდუსტრიალიზაციის საჭიროებაზე**.

პოლიტიკურმა ელიტამ უნდა გააცნობიეროს, რომ ლიბერტარიანულმა დოქტრინამ, ერთი მხრივ, ბიძგი მისცა ეკონომიკის ლიბერალიზაციას, მაგრამ მეორე მხრივ, გამოავლინა მრავალრიცხოვანი სტრუქტურული სისუსტე, რაც ხელს უშლის ქვეყნის განვითარებას. ამიტომ, მასზე საბოლოოდ უნდა ითქვას უარი. გადაუდებელ აუცილებლობას წარმოადგენს **ადეკვატური ინდუსტრიული პოლიტიკის** შემუშავება, რომელიც ორიენტირებული იქნება საქართველოს ეკონომიკის დივერსიფიკაციასა და კონკურენტუნარიანობაზე.

ლიტერატურა:

- საქსტატი, (2020). ინფლაცია საქართველოში, აპრილი, <https://www.geostat.ge/ka/single-news/1840/inflatsia-sakartveloshi-2020-tslis-aprili>
- Aatreya S., (2020), "Are COVID-19 Related Trade Restrictions WTO-Consistent?" Blog of the European Journal of International Law, April 25, <https://www.ejiltalk.org/are-covid-19-related-trade-restrictions-wto-consistent/>

- Azevêdo D. G., (2020). "Trade Set to Plunge as COVID-19 Pandemic Upends Global Economy." *World Trade Organization (WTO)*, https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm
- Deloitte, (2020). COVID-19: Managing Supply Chain Risk and Disruption. Coronavirus Highlights the Need to Transform Traditional Supply Chain Models, <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/risk/articles/covid-19-managing-supply-chain-risk-and-disruption.html>
- The Economist Intelligence Unit, (2020). The Great Unwinding Covid-19 and the regionalisation of global supply chains. A report by The Economist Intelligence Unit, file:///C:/Users/merabi/Desktop/Grand%20Covid%2019/covid19-and-the-regionalisation-of-global-supply-chains.pdf
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), (2020). *COVID-19 and the Risk to Food Supply Chains: How to Respond?* April, Rome, FAO, <http://www.fao.org/documents/card/en/c/ca8388en/>
- TheGlobalEconomy.Com, (2018). Consumption as Percent of GDP by Country: the Latest Data, https://www.theglobaleconomy.com/rankings/consumption_GDP/
- International Monetary Fund, (2020). Georgia. Sixth Review Under the Extended Arrangement and Requests for a Waiver of Nonobservance of Performance Criterion, Modification of Performance Criteria and Augmentation of Access. *IMF Country Report No. 20/149, May 20*, <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2020/05/05/Georgia-Sixth-Review-Under-the-Extended-Arrangement-and-Requests-for-a-Waiver-of-49394>
- Krugman P., (2020). "And now for something completely different." *The New York Times*, May 27
- https://messaging-custom-newsletters.nytimes.com/template/oakv2?uri=nyt://newsletter/39ce1847-14af-47d9-9e26-8da01affdc5e&productCode=PK&te=1&nl=pa-ul-krugman&emc=edit_pk_20200413
- Nadaraia O., Bluashvili A., Chachanidze M., Kordzaia T., (2020). Covid-19 Impact on the Georgian Economy. Tbilisi, TBC Capital, <http://tbccapital.ge/en/research/reports/covid-19-impact-georgian-economy>
- Oxford Business Group, (2020). The impact of Covid-19 on global supply chains. 24 April, <https://oxfordbusinessgroup.com/news/impact-covid-19-global-supply-chains>.
- Papava V., (2015). "Necroeconomics of Post-Soviet Post-Industrialism and the Model of Economic Development of Georgia and Russia." *Journal of Business and Economics*, Volume 6, No. 5, pp. 976-983, <http://www.academicstar.us/UploadFile/Picture/2015-7/20157313847837.pdf>
- Papava V., (2020). "Coronomic Crisis: When the Economy is a Hostage to Medicine." *Eurasia Review*, March 29, <https://www.eurasiareview.com/29032020-coronomic-crisis-when-the-economy-is-a-hostage-to-medicine-oped/>
- Rogoff K., (2020). "Mapping the COVID-19 Recession." *Project Syndicate*, April 7, https://www.project-syndicate.org/commentary/mapping-covid19-global-recession-worst-in-150-years-by-kenneth-rogooff-2020-04?utm_source=Project+Syndi

cate+Newsletter&utm_campaign=aa811cf03a-covid_newsletter_09_04_2020&utm_medium=email&utm_term=0_73bad5b7d8-aa811cf03a-93567601&mc_cid=aa811cf03a&mc_eid=e9fb6cbcc0

- Schmidhuber J, Pound J and Qiao B., (2020). COVID-19: Channels of transmission to food and agriculture. Rome, FAO, fao.org/3/ca8430en/CA8430EN.pdf.
- The World Bank, (2018). Data. Personal remittances, received (% of GDP), <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS>
- The World Bank, (2020a). Commodity Market Outlook. Implications of COVID-19 for Commodities. World Bank Survey, April, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33624/CMO-April-2020.pdf?sequence=9&isAllowed=y>
- The World Bank, (2020b). World bank Predicts Sharpest Decline of Remittances in Recent History. Press Release April 22, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/04/22/world-bank-predicts-sharpest-decline-of-remittances-in-recent-history>
- World Travel & Tourism Council, (2020a). Country/Region Data, <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>.
- World Travel & Tourism Council, (2020b). Georgia 2020 Annual Research: Key Highlights, <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>